

MEVLEVİLİKTE SANAT VE SANATKÂR

Semih SERGEN

şkı büyük coşkular içinde yaşayan şairler çoktur. Ama bu aşk Tanrı aşkıysa, Mevlânâ'nın söylediği coşkunlukta, güzellikte, yücelikte mısralara rastlamak yüzyıllar sonra da mümkün olamamıştır. Mevlânâ; sanatkâr gönlünün volkanından fıskıran bu mısraları yüzyıllar ötesine serper.

"Bizim yolumuz aşk yoludur." diyen Mevlânâ, Tanrı aşkını bütün benliğinde duymuş, o aşkı anlatabilmek için şiirin gizemli dünyasından yararlanmıştı.

"Akıl; aşk'ın manâsını açıklamakta âciz kalmıştır. Aşk ve aşıklığın gerçeğini yine ancak aşk söyleyebilir." Aklın, açıklamakta güçsüz kaldığı aşk'ı anlatabilmekte iş, gönüle düşer. Gönüller Sultanı Mevlânâ da gönlünün bütün ihtişamıyla şiirin kalıplarını parçalar, ateşten mısralar haykırır...

"Aşk elini boynuma atar beni kucaklarsa ne yapabilirim? Ben de onu kucaklar semâa girerim. Zerelerin kucakları, güneşin ışığıyla doldu mu hepsi de feryat etmeden raksa kalkar, semâa girer."

Şiirin gerçek üstadları sayılan Goethe, Victor Hugo, Ruckert gibi batılılar yanında, Molla Câmî, Nefî, Nâbi, İkbâl, Şeyh Galip, Yahya Kemal gibi doğunun şiir üstadları da Mevlânâ'yı söz ve gönül mülkünün sultanı olarak görürler.

Mevlânâ'ya sorarsanız, "Ben şiirden de kafiyeden de uzağım" der. Ama gene de şiirin tutsak eden gizemine kapılır ve bu kaynaktan sebiller sunar yüzyıllar ötesine. İşte birkaç örnek...

"Ben senin yaratışının sesiyim. Susan şeylerin sesiyim ben. Yıldızlar elmaslar ve susan herşey seni ululamak için benim sesimi kullanır. Ben her sevenin sesiyim. Dertliklerin sızlanışı, inleyişiyim ben."

"Güneş olmak ve altın ışıklarla okyanuslara, çöllere saçılmak isterdim. Geceleri esen ve suçsuzların Ahına karışan yaz rüzgarı olmak isterdim."

"Benim hayallerim; akşamları, kimsenin bilmediği, güneşin görkemli akislerini saldıği mavi göllere su içmeğe gider..."

"Dünya; kan içinde dalgaların enginlerinden ilk doğduğu vakit, ben güneştim. Dünyanın gözyaşlarını sildim ve onu öpüşlerimle sardım..."

"Ölü idim dirildim. Gözyaşı idim gülümseme oldum. Aşk devleti geldi sonsuz devleti buldum..."

Bütün varlığının sebebi olarak gördüğü ilâhi aşkı anlatabilmek için neylerin, rebap ve kudüm'lerin coştugu toplantılarda semâa kalkıyor, o anda içinden gelerek söylediği gazellerle aşk makamına taze can sunuyordu. Müsiki, raks ve şiirin en yüce titreşimleri, devrin sultanlarından dervişlere kadar herkesi coşturuyor, kendinden geçirip aşk saltanatına esir ediyordu. Mevlânâ; müsikiyi, raksı, şiiri ilâhi aşka yücelmek için en değerli araçlar olarak görüyordu.

Ney üflediğini, rebap çaldığını, müsikinin bütün makamlarını tanıdığını, sevgili oğlu Sultan Veled'in de rebap çalmakta usta olduğunu yine kendisinin şiirlerinden biliyoruz.

"Muhammed'in ne hoş bir âdeti, ne güzel bir huyu var. Bizi karanlık gecede sessiz sadasız bırakmıyor. Rebabı sehere dek okşuyor, uykusu gelse bile uykunun boğazını sıkıyor."

Mevlânâ bütün hayatı boyunca taassubla çekişmiş, kısır ve dar düşünceyi islâma sokmak isteyenlerle savaşımıştır.

Mevlânâ'nın gerçekler âleminde geçişinden sonra, sevgili ve aydın oğlu Sultan Veled tarafından kurulan Mevlevîlik, özgür düşünceye, sanata ve sanatkâra sonsuz bir hoşgörü ortamı hazırlamıştır. Mevlevî dergâhları; kurulduğu günden beri, gerçek Türk sanatçısının yetişmesi için sıcak ve samimi bir dost çevresi geliştirmiştir, inançlı, bilgili sanatkârlara bir sanat yuvası olmuştur. Mevlevîlik, güzel sanatların bütününe kucaklanmış bir yoldur.

Mevlevîliğe adım atan kişi (Nev Niyaz) başındaki külâhı (Sikke) tekbirlendikten sonra, dergâh dedelerinden birine semâ öğrenmek üzere emânet edilir. Semâ'ı öğrenen mevlevî, kabiliyetine göre ney, rebap, kudüm, mûsîki usulü, na'at ve âyin meşketmeğe, mesnevi dersi almaya, el sanatlarıyla uğraşmaya başlar.

Bu arada mevlevî âdâb ve erkânını öğrenir. Böylece bir taraftan inanç sistemini geliştirirken bir taraftan da ruhen zenginleşir. Sanatın en az bir dalında uzmanlaşır. Abdülbâki Gölpinarlı, **Mevlevî Âdâb ve Erkânı** adlı eserinde bu konuyu şöyle açıklıyor.

"Dedenin hücresti, nev-niyaz için bir terbiye ve yol okuludur. Semâ çıkaran nev-niyaz, yeteneğine göre nâdd, âyin meşkeder, mukabelede (Sema Töreni) bulunur, hizmet âdâbını beller. Şiire kabiliyeti varsa, yazdığı, okuduğu şiirler, eleştirilir ve değerlendirilir. Gün geçtikçe nasıl yürüyeceği, nasıl yatılacağı, nasıl kalkılacağı, nasıl söz söyleyip, nasıl cevap verileceği en küçük noktasına kadar Dede'si tarafından işaretlerle, sözle, hareketle ve dikkatle belletilir. Bu üniversitede zamanla o da mevlevî âdâb ve erkânının bir mümessili olur, mevlevî âdâbını, mevlevî zarafetini o da temsile başlar, o da bir öğretici olur."

Profesör Sadi İrmak da şöyle söylüyor.

"Mevlânâ hûmanizmasının karakteristiği, güzel sanatlar kültürünü bir ekol haline getirmiş olmasıdır. İnsanları birbirine bağlayacak ve hoşgörü fikrini güçlendirecek faktörler arasında güzel sanatların, özellikle edebiyat, mûsîki ve raks'ın rolü herkesçe bilinmektedir. Mevlânâ'nın kurduğu güzel sanatlar ekolü dünyanın en feyizli eğitim kurumlarından birisi haline gelmiştir. Neftî ve Şeyh Galip başta olmak üzere sayısız şairler, İtri ve İsmail Dede başta olmak üzere başlıca büyük besteciler bu ekolden yetişmişlerdir. Mevlânâ hûmanizması; Mevlevî dediğimiz özel bir insan tipi yaratmıştır. Sonradan bozulmuş olsa bile, bu insan tipi ruhta derinliği olan, güzel sanatlara aşık, insanları seven ve affeden bir insan tipidir."

Şimdi de değerli insan Ordünaryüs Profesör Doktor Süheyl Ünver Beye kulak verelim.

"Mevlevî tekkelerinin en yoğun bulunduğu yer İstanbul'du. Âdeta burası Mevlevîlik merkezi idi. Münevverler ve her sınıf halk aradıklarını burada buluyorlardı. Bu yerler âdeta birer sanat akademisi idiler. Dâima ilerleme gösteren Türk Mûsîki'sini burada dinleyip anlıyor, edebiyat meraklıları aradıklarını burada buluyorlardı. Edebiyat ve sanatın bütün şubeleri bu feyizli ocakta gösterilmekte idi. XVIII. asra kadar, bu kibar ve asil tarikat eulerinde yüzlerce Âlim, Şair, Hattat, Müzehhip, Ressam, Mûsîkîşinas, Mücellit, Oymacı, Tabîb dervişler, manevî feyizlerini maddî hünelerle tamamladılar. Türk resim hayatında başlarında altûni sikkeleri, arkalarında yırtmaçlı hırkalarıyla bir Mevlevîler yeri vardır."

Mevlevîlik, yedi yüzyıldan fazla bir süredir geniş Anadolu toprakları üzerinde İslâmiyetin öz cevherindeki güzellik ve hoşgörüyü yaymak için taassuba savaş açmış, bilimin ve sanatın hizmetinde ve her biri kendi yollarında üstâd olan gönül sahibi Şairler, Müzisyenler, Ressamlar, Düşünce ve Fikir adamları yetiştirmiştir.

Mevlevîlik; gerçek inançla, güzel sanatlar kültürüyle ve engin bir hoşgörüyle gidilen bir yoldur. Sanatın sonsuz ve paha biçilmez potasında sanatkârlarla varılan bir gönül kaynağıdır...